

Gaznadaky posly demir / erteki

Category: Hekaýalar, Kitapcy, Satiriki hekaýalar, Sözler

написано kitapcy | 23 январа, 2025

Gaznadaky posly demir / erteki

GAZNADAKY POSLY DEMIR

O ýok, bu ýok, hiç zadam ýok... Aý, garaz, nuh eýýamlarynda bir ýurtda hiç zadam ýok eken. Ana, şol ýurtda bir patyşa bar eken. Patyşanyň bir gaznasy bar eken. Şol gaznada-da, rowaýata görä, ýalňyz, şol ýurtda iň gymmatly hazyna saklanýar eken. Adamlar ata-babalaryndan miras galan bu ýeke-täk baýlyga gaty guwanýan ekenler. "Hiç zadymyz ýok hem bolsa, eždatlarymyz şu genji-hazynany ýadygärlik goýup gidipdirler" diýip, olar hor-homsy günlerini ýatlaryndan çykarypdyrlar.

Bu baýlygyň bir ýa iki adama dahylly däldigi, onuň tutuş halkyň baýlygy bolup durýanlygy sebäpli, her kim munda meniňem paýym bar diýip hasap edýär eken, şoňa görä-de ony gözüniň göreji ýaly saklamaga çalyşýar eken.

Bu genji-hazyna tutuş halkyňky hem bolsa, ony patyşaň gaznasynda saklandan gowy ýer ýokdy. Gaznany ýaragly garawullar gaty berk gorap saklaýardylar. Olar ukyny-beýlekini bilmeýärdiler. Gaznanyň üstünden guşam uçup geçip bilmeýärdi.

Patyşa, baş wezir, wezirler – köşgüň özüne göwni ýetýän emeldarlarynyň barysy her ýylyň belli bir gününde bu ata-babalardan galan mukaddes genji-hazyna wepalydygy hakda kasam içýärdi.

Günlerde bir gün patyşanyň halkyň bu gözüniň göreji ýaly saýyp ýören mukaddes baýlygynyň nähili zatlygyny bilesi geldi. Onuň arzyly sandyjagyň içindäki gudratly hazynany göresi gelip, halys ýüregi eräp-akyp barýardy. Ahyry ol durup bilmän, şol hazynanyň saklanýan ýerine baka ýola düşdi. Garawullar patyşany şo jaýa goýberdiler, näme, patyşa patyşa bolar-da. Şol täsin sandyjagy görmek üçin ilki birinji otaga girmelidi,

ondan çykyp, indiki otag, soň beýlekisine, şeýde-şeýde kyrk jaýyň içinden geçmelidi, kyrk birinjisinde-de gatbar-gatbar sandyjaklar saklanýardy. Şolaryň kyrk birinjisiniň içinde-de şol genji-hazyna saklanýardy.

Patyşa kyrk gapyny açdy. Kyrk birinji otagyň içine girdi. Kyrk sany sandyk açdy, kyrk birinjini açjak bolanda şeýle bir ýüregi jigledi welin, tas özünden gidipdi. Onda-da ýüregini bire baglap açdy. "Eý Alla, biziň şunça ýyllap apalap gorap ýören zadymyz nähili mugjyzaka?" diýip, ol öz-özüne sowal berdi.

Sandygyň gapagyny açandan heniz ýer ýüzünde görülmedik-eşdilmedik bir üýtgeşik owadan zat jaýyň içine ýagty saçdy. Edil Aý ýaly ýanyp dur. Altyn diýseň, altyn däl, göwher diýseň – göwher däl, merjen diýseň – merjen däl. Mis-beýlekiň-ä gürrüňinem etme! Patyşanyň göwni bölündi. "Ata-babalaryň bize miras goýan bu mukaddes genji-hazynasyny özüm alaýyn. Bu diňe meniňki bolmaly. Barybir hiç kimiň biljek gümany ýok!" diýip, içinden çürt-kesik karara geldi.

Ol sandygyň içinde Gün dek lowurdap ýatan bu mukaddes hazynany garbap aldy-da, jübüsine saldy. Emma derrew gorku basdy: "Birden-de biri ogurlyk edenimi biläýse nähili bor?!" Onsoň ol öz ýanyndan: "Alaýyn-da, ýerine bir bölek göwher goýaýyn. Göwheriň ýalpyldysam şunuňkydan peslär ýaly däl ahyryn. Bu gudratly daşy öň hiç kim görenok, şonuň üçinem haçandyr bir wagt bu sandygy açyp göräýselerem ogurlyk edilenini bilip bilmezler" diýen karaa geldi. Aýdyşy ýaly hem etdi. Sandyklary edil öňki durşy ýaly, ýerli-ýerinde goýdy, ähli jaýlary yzly-yzyna gulplaşdyrdy-da, jaýdan çykdy.

Jaýdan çykmasyna çykdy welin, kim onuň bu eden gabahatlygy bilinmän galar diýip güwä geçip biler? Ine, şonuň üçinem patyşa bu mukaddes ýadygärligi özüniň ogurlandygyny hiç kime bildirmezlik niýeti bilen şol günden beýläk bu mukaddes baýlyga wepalydygyny bildirmek üçin öňki ýaly ýylda bir gezek däl-de, iki sapar kasam içmeli diýip buýruk berdi. Şeýlelik bilen tutuş ilat şäheriň meýdançasyna ýygnanyp, ata-babalardan miras galan bu mukaddes ýadygärligi gözünüň göreji ýaly gorap saklajakdygyna kasam içdi.

Baş wezirem kellesi ýerindäki adam bolanmyş diýip gürrüň edýärler. Ol oturyp-turup, patyşanyň ýylda bir gezek içilýşn kasamy iki sapara geçirmegine hiç düşünip bilmedi. "Näçe ýyldan bäri aýap, gorap ýören gymmatbaha zadymyz nähili üýtgeşik zatka?" diýip, öz ýanyndan özi iňkise gitdi. Ahyr hem çydap bilmän, ata-babalardan miras galan ýadygärligiň saklanýan ýerine ugrady. Baryp, kyrk gapyny açyp, kyrk birinjisiniň gapagyny galdyryp, hazynany gördi. Patyşanyň mukaddes ýadygärligiň deregine goýan owadan göwherini görüp, baş weziriň tas begenjinden ýüregi ýarylypdy. Ol haýran bolup, göwheriň ýylpyldysyny synlady. "Aý, bu göwheri özümjik alaýynda, ýerine-de şu bölek altyny goýaýyn. Ata-babalardan galam mirasyň nähili zatlygyny bilýän adam barmy näme? Kimdir biri, bardy-geldi, sandygy açyp göräýende-de çalşyrylanyny nädip bilsin" diýip, göwheriň ýerine zergäriň elinden çykan bir owadan gyzyl ýüzügi taşlady-da, göwheri jübüsine salyp, sandygy edil öňküsi ýaly edip gulplady.

Baş wezir baş wezir bolar-da. Zaňňar gymmatbaha göwheri kisesine urup, döşüni gaýşardyp gezip ýör. Emma bilinerin öýdüp gorkmanam duranokdy. Şonuň üçinem patyşadan kasam içmegi ýygjamlaşdyrally diýip towakga etmegi ýüregine düwdi. Şeýlelik bilen güýzem, gyşam, ýazam, tomsam kasam içip başladylar.

Wezirleriňem biri gaty ýeser adam bolanmyş diýýärler. Ol hem öz ýanyndan: "Be, ýaňy-ýaňylaram ýylda iki gezek kasam içilýärdi welin, ýylda dört kasama geçäydiler-le" diýip, biynjalyk bolmaga başladı. Ol hem ahyr öz wezipesinden peýdalanyň, hiç kime aýtman-diýmän, ata-babalardan miras galan hazynanyň saklanýan gaznasyna bardy. Kyrk jaýdan geçip, kyrk birinji jaýdaky kyrk birinji sandygyň agzyny açdy welin, üýtgeşik bir zat ýalpyldap ýatyr. Bu ýagta weziriň ýüzem ýagtylyp gitdi. "Eý Taňrym, beýle gudraty öňde-soňda görmändim. Bu nä bagt! Hökman meniň nesibäm bolmaly. Eger muny kümüş bilen çalşyraýsam näderkä? Kim görjek, kim biljek diýsene".

Hut şeýle-de etdi.

Ogurlygynyň üsti açylar öýdüp ätiýaç edip, adamlary her aý kasam içmäge mejbur etmeli diýen karara geldi. Şeýdip ol

özünüň mukaddes ýadygärlige wepalydygyny subut etmekçi bolýardy.

Şundan soň halk her aýda şäher meýdançasyna üýşüp, kasam içmäge başlanmyş diýýärler. Hemmeler iň soňky damja ganyna çenli ata-babalardan galan bu ýadygärligi gorap saklajakdygyna ant içýärdi.

Köşk ministri hem, aýdysyna görä, agy-garany saýgarýan adam bolupdyr. "Bu ýöneligiň alamaty-ha bolmaly däl, munuň soňunyň bir çöpi bolmaly. Beýle nähili üýtgeşok zatka" diýip pikir edýär. Kyrk birinji jaýa girip, kyrk bir sandygy açyp, hazynany görýär. Ata babalardan miras galan sowgat onuň ýüreginden turýar, şo bada-da onuň: "Gal, bujagazy özümjik kisäme uraýyn-da, ýerine-de bu bölek misi goýaýyn. Kim biler öýdýäň..." diýen pikir kellesine gelýär. Şeýle pikirem etdi, şeýle-de etdi. Etmesine etdem welin, gorkdam. Ýöne, näme, bu işler aýan bolaýsa nätjek ahyryn. Şonuň üçinem her hepde kasam içmegi ýola goýmaly diýen karara geldi.

Niýetine düwen zadynam etdi, ýöne bütinleý ynjalykdan hem gaçdy. Özüne ýer tapmady. Her ädimde "häh!" diýiljek ýaly bolup durdy. Onsoň ol bu mukaddes hazynany gorap saklamak üçin özünem, janynam gaýgyrmajakdygyny görkezmäge çalşyp, her gün kasam içip başlady.

Birnäçe gün geçenden soň halkyň arasynda bir adam peýda boldy. Ol:

– Eý adamlar; ata-babalarymyzyň bize gözüňiziň göreji dek gorap saklaň diýip miras goýup giden ýadygärligini çirk ýetirmän saklamak üçin janymyzy gaýgyrmajakdygymyza kän-kän ýyllardan bäri kasam içip gelýäris. Hakykatdanam bu hazynany gaznada şeýle aýap saklap gelýäris. Emma onuň nähili zatdygyny haýsy birimiz gördük. Şonuň üçinem şo ýerik baryp, sandyklary açalyň-da, o mukaddes ýadygärligi göreliň. Ýüzümize sylalyň! – diýdi.

Bu sözler oslagsyz atylan top okundan enaýy bolmady. Patyşanyň baştutanlygynda gadymkylaryň miras goýup giden ýadygärligine el garanlaryň ählisi bu haýasyz gepi aýdan adamyň üstüne eňdiler. Hazynany çalşyranlaryň her haýsy özüne men näkeslik etdim diýdi. Olar biri-birinden bihabar, haçan masgara

bolarkam diýip, gorkuşyp, sandyraşyp otyrdylar.

Şonuň üçinem patyşa, onuň wezir-wekilleri hazynany göreläň diýip ilata ýüz tutan adamy ýadygärliги masgaralajak bolýar diýip aýypladylar. Oňa dowulçy diýdiler.

– Haramzada diýerler saňa! Ata-babalardan galan mukaddes ýadygärliги, şeýle gymmat lagly-merjeni görmäge seniň nä hakyň bar?! – diýip, ol görgülini masgara etdiler.

Halka bu adamyň jenaýatçydygyny ynandyrdylar, onsiň jemlenip bu betbagtyň üstüne çozdular. Ýene birazajyk wagt geçäýen bolsa, işler ýamana ulaşjakdy. Ýöne herna patyşa ara düşäýdi:

– Eger gürrüň bu näkesi öldürmäge direse, oňa berk, kanun esasynda jeza bereris – diýip, ol aýtdy.

Şeýdip ýörite perman çykardylar. Ine şundan soň bolsa jenaýatçyny öldürdiler.

Emma onuň aýdan sözlerini ýatdan çykartmak welin aňsat düşmedi. Bu sözler agyzdan-agza, dilden-dile geçip, külli ýurda ýaýrady.

Ine onsoň ýene biri bu döş gerip goralýan hazynany görmegi niýet etdi. Emma munuň nähiki howply işdigini bilip, bu hakda hiç kime dilini ýarmady. Ol minneti öz dogumlylygyndan çekýärdi, şeýdip gijäniň bir wagty patyşanyň gaznasyna aralaşdy. Ýöne patyşa, baş wezir we beýlekiler öz etmişleriniň üsti açylar gorkusy bilen bu mukaddes ýadygärliги, has dogrusy, özleriniň çalşyran zatlaryny gaty pugta goraýardylar. Şonuň üçinem gazna giren ýaňky adamy derrew alyp, indi-hä ile görkezerin diýip hyýallanan badyna ele saldylar. Wah, ýöne onun elindäki zat hiç zadyň alnyna alynmajak posly bir demirdi! Muny iň soňky ogry hazynaň ýerine goýan bolmaly.

– Emma mukaddes ýadygärlik beýle bolmaly däl! – diýip, garawullaryň baştutany demre gözi düşenden gygyryp ugrady.

– Ýok, bu däl! – diýip, köşk weziri uludan demini aldy.

– Düýbünden bu däl! Ýok! – diýip, wezir däli ýaly kellesini çaýkady. – Ýok! O däl! O däl!

– Bu dä-ä-ä-äl! – diýip, olaryň bary patyşa goşulyp gygyrdylar.

Eli posly demirli adam hem ýer depip gygyrdy:

– Munuň şol mukaddes ýadygärlik däldigini inda nädip bilýäňiz?

Onda siz hakyky ýadygärligiň nähilidigini öň görüpsiňiz-dä, şeýlemi?

Hiç kim sesini çykarmaga het edip bilmedi. Her kim ýadygärligiň ýerine goýan zadymy menden soňky ogry çalşyrypdyr diýip pikir etdi. Tutulan adamy bahym tüýt-müýt edip, arzyly sandyga-da şol posly demri salyp goýdular. Soň sandyklary münnerläp goýup, kyrk bir jaýyň kyrk biriniňem daşyndan pugta gulp urup, çykyp gaýtdylar. Emma ynjalyklary bolmandan soň, bu mukaddes ýadygärligi gaty berk gorap saklamak maksady bilen bu hakda täze bir kanun çykardylar. Bu kanuna görä, wepalylyk kasamyny ähli halk günde üç gezek içmeli – irden, günortan, agşam!

Halk bu kanuny pugtadan-pugta berjaý edip geldi. Özleriniň şeýle yhlasly gorap saklaýan mukaddes zadynyň posly bir demirdigini welin olaryň hiç birem bilenok.

Eziz NESIN,
türk ýazyjysy.

Terjime eden: Kemal YKLYMOW.

Satiriki hekaýalar